

A remete távozott

Elhunyt Utasi Csaba. Puritán volt ez életben, maximalista a szellemi kérdésekben. Komplex irodalomelméleti szemlélete a szintézist kutatta a korban, amely nem tűrte a szintézist. A nehezebb utat választotta, amikor a könnyű út túlságosan csábító. Ki tudja, hány mementót kell még elmondani, hogy kirajzolódjon annak a kornak a jellege, amelyben fellépett a *Symposion*-nemzedék, amelynek Utasi Csaba eminens tagja volt. Egy azonban biztos, a jugoszláv társadalom s vele együtt a tömegsírok korát és a kemény diktatúrát maga mögött tudó magyar kisebbségi közösség is elégedett volt, nem volt szenzibilitása a másként gondolkodás iránt, az egyre puhuló jóléti szocializmus eltompította a tiltakozás életét. Ebbe a mesterséges nyugalomba és békébe hozta az *Új Symposion* a nyugtalanságot. Ugyanaz a történet játszódott le, ami később szerte Kelet-Közép-Európában, csak egy kicsit túl korán jelentkezett és túl korán hervadt el. A magyar folyóiratok történetében ritka esetnek számít, hogy az egypárti hatalom egymás után kétszer is betiltsa a folyóiratot, mint ahogy ez történt a hetvenes évek elején, de az is ritkaságnak számít, hogy a repressziót nem követte civil tiltakozás. A közösség néma maradt, ami érthető, hiszen a bársonyos forradalmak szellőjére akkoriban még a legradikálisabb kelet-európai ellenzékiek sem gondoltak.

A betiltások után új főszerkesztőt kellett választani. Új főszerkesztőt kellett választani, hogy valamiképpen megőrizzük a folyóiratot, s később átadjuk a fiataloknak. Egyszerre kellett megőrizni a létét és a szellemiségét, ami kockázatos feladatnak tűnt, hiszen nem tudtuk, mit hoz a holnap. Legtöbben Utasi Csabára gondoltunk, ő őrizte meg legjobban higgadtságát, ezenkívül bíztunk megőrző szellemiségében. Kimondtuk a nevét, ő pedig higgadtan s habozás nélkül közölte, hogy vállalja.

Mindig is hajlamos voltam a szellemi kalandozásokra, kockázatokra, s talán a kelletnél nagyobb nyugtalansággal vert meg a sors, de ezek után még nagyobb megbecsüléssel gondoltam az értékőrző, értékmentő Utasi Csabára, mert ő vállalta köztünk a legnagyobb szellemi kalandot, megőrizni valamit és átadni az új nemzedékeknek.

A tömondat, a „vállalom”, ma is a fülemben cseng. Az idők múltával értettem meg, hogy a mélyről jövő, értékörző magyar konzervativizmus credójával találkoztam.

Habitusunk különbözött, de a későbbiek folyamán mindig is biztos pontot láttam benne, amelyről – bárhová is kalandozzák – nem szabad megfeledkezniem.

Sokasodó naplójegyzeteimet lapozgatom.

2004 májusában Budapest kellős közepén Utasi Csaba járt az eszemben. „Ő lett nemzedékünk legnagyobb remetéje. Lehet, hogy éppen ezért neki kellene feltérképeznie elmagányosodásunk nagy történetét”, írtam. Aztán egy bécsi bejegyzés 2004-ből. Álomban megjelent az újvidéki fiúintézet. Akkoriban Újvidék fontos találkozási pont volt. Jöttünk sokfelől: Csókáról, Zentáról, Óverbászról, Szabadkáról, Kanizsáról, Bácsfeketehegyről, kisvárosokból és eldugott falvakból. Hoztuk magunkkal a szülőfalvak élményeit, találkoztunk egymással és a várossal meg a nagyvilággal. Így született meg a közös tér, amely inspirált bennünket. Felrémlt előttem „a baranyai származású Utasi Csaba. Komor, tartózkodó fiú volt, már akkor megkísértette a baranyai mélabú”. Bizonyára, legalább részben, ezt a melankóliát a baranyai magyar kisebbség gyors asszimilációjának látványa táplálta. Ő előbb tapasztalta meg ezt mint mi.

2009-ben már betegeskedett, s néhányszor találkoztunk az újvidéki Mystic kávézóban. Kivonult a közéletből, barátkozott a magánnyal, amelyben világosabban és pontosabban látott mindannyiunknál. A baranyai remete, nemzedékem első konzervatívja, komolyan vette a konzervatív és nemzeti gondolat pátoaszát, gondterhelten konstatálta, miként torzítják el azokat az erkölcsi, nemzeti és esztétikai értékrendeket, amelyekkel egy életen át vívódott. Szólalomká és szóvirágokká silányították azokat az eszményeket, amelyeket következetesen és szerényen hirdetett. Utolsó beszélgetésünkön jelenünkről szólva már Berzsenyivel vigasztalódott. Nem is Berzsenyi volt a fontos, hanem az elvesztett illúziókkal való vergődés.

Talán ezért sincs tanítványa, mert magasak voltak a mércéi. Az irodalmat és az életet nem tudta és nem akarta cinikusan elkülöníteni, együtt szemlélte, habár sokszor úgy tűnt, hogy az ő esetében az irodalom az egész életet jelentette, ám az is igaz, hogy számára az irodalom nem ez élettől való menekvést, hanem az életbe való megkapaszkodást képviselte.

Aztán következett a 2010 tavaszán írt naplójegyzet. Az újvidéki teraszokon a laptopom fölé hajoltam, hogy leírjak néhány mondatot, melyek, lehet, sohasem látnak napvilágot. Felidéztem az egyik, 1999 májusában játszódott jelenetet. „Gyakorta láttam a sugárúton Utasi Csabát – írtam a NATO-légítamadás egyik számomra emlékezetes jelenetéről –, amint aktatáskáját cipelve baktatott, hogy órát tartson az újvidéki Magyar Tan-

széken. Addig rendben lesz minden, gondoltam magamban, amíg Utasi barátom előadásokat tart; a galiba akkor kezdődik, ha majd az órák elmaradnak.” 2010 májusában a Mystic kávézó teraszán a tiszta kék eget figyeltem meg a sugárúti járókelőket, de nem tűnt fel a táskáját lóbáló Utasi Csaba. Naplómban is maradt ennek írásos nyoma. „Némi aggodalommal telefonálok neki – írtam –, felveszi a kagylót és elmondja, hogy betegsége továbbra sem teszi lehetővé a sétákat. De nem csak személye hiányzik a sugárúton, hiányoznak az írásai is, különösen ma, amikor nagy szükség lenne rájuk, annál is inkább, mert az általa képviselt mérsékelt konzervativizmusra nagy szükség lenne szellemi életünkben. Sajnos, ez a legnagyobb paradoxonunk egyike: a hagyomány óvatos és megfontolt ápolásának alig van hagyománya. A modernség kifulladt, a konzervativizmus hiányzik, csak a populizmusnak és a modernség mímelésének van ázsiója.”

A telefonbeszélgetés után, mindössze pár hónap múlva, örökre távozott közülünk. Vigyázó szemét nem veti többé ránk. Szigorú ítéleteivel nem ment fel többé bennünket. Elárvultunk, de talán enyhítünk magányunkon, ha újraolvassuk műveit, mert a kegyetlenül múlt idő előbb vagy utóbb arra kényszerít bennünket, hogy pontosabban olvassuk, mint eddig. Az utolsó sétánkon megdöbben hallgattam keserű szavait. Arról beszélt, amiről senki sem mer töprengni, vagy csak félve szól róla, hogy az utolsó húsz évben is utat tévesztettünk. Úgy éreztem, hogy vagy nyilvánosan elmond mindent, az értékőrző értelmiségi leleplezi a körülötte dívó hamisságot, vagy a halált választja. A remete hű maradt önmagához: az utóbbi mellett döntött. Aki akar, ebből is sokat ért. Nagyon jól tudta, hogy sohasem volt szabad mindent elmondani – most sem szabad.

Utasi Csaba előadást tart Szivóácon (1982)